

КУЛЬТУРА НАУКОВОЇ МОВИ

«Точність наукової мови —
наскрізна якість усієї будови висловлення»

М. П. Котюрова

(Типологія помилок у науковому тексті: Збірник наукових праць. — Черкаси, 2011. — 120 с.)

В українському мовознавстві науковий текст здебільшого постає як об'єкт опрацювання питань формування та унормування національної терміносистеми, її динаміки на тлі соціально-економічних та суспільно-політичних процесів, діахронії жанрово-стильової диференціації наукового викладу, лексикографічної ресстрації наукового інструментарію. З-поміж проблем наукового стилю — питання використання в ньому образних елементів, їхня функціональна параметризація, процеси детермінологізації наукової лексики в інших стильових та дискурсних умовах. Не так давно запропоновано інтерпретувати й оцінювати науковий твір з позицій поетики, естетики й індивідуалізації наукового мовомислення (детальніше див.: Українська лінгвостилістика ХХ — початку ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела. — К., 2007. — С. 251-266).

Власне стилістичний, суб'єктно-індивідуальний та культуромовний аспекти наукового тексту найбільш виразно представлено в українських монографічних виданнях А. П. Коваль, Н. Ф. Непийводи, Н. В. Зілінської, І. А. Синиці, П. О. Селігея.

Російська (пермська) дослідницька школа репрезентує науковий текст із погляду вживання у ньому широкого кола стереотипних одиниць, специфічних лексичних та морфолого-синтаксичних форм, як поле реалізації авторської індивідуальності вченого-дослідника, специфічного способу мовомислення, а також як об'єкт історії літературної мови (М. М. Кожина, М. П. Котгурова, Н. В. Данилевська, Р. К. Терьошкіна та ін.).

В останнє десятиліття в українському мовознавстві відкрито перспективи вивчення наукового твору в аспекті девіатології: дослідження лінгвосоціопсихологічних передумов появи помилок у писемних та усних висловленнях, окреслення найважливіших проблем культури наукової комунікації у різних соціолінгвальних умовах — дидактична, науково-дослідницька, ужитково-побутова сфери, тобто з урахуванням аспектів жанрознавства.

Нинішнього року викладачі кафедри методики навчання, стилістики і культури української мови Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького опублікували збірник наукових праць, присвячений одній із важливих проблем навчання літературної мови, опанування її книжного різновиду як форми мовомислення й засобу осягнення знання й викладу власних думок, доведення позицій, поширення певної інформації.

Рецензована праця — результат практичних спостережень щодо труднощів писемного та усного оформлення наукового тексту: його структури, категорійного апарату, синтаксичних конструкцій, досягнення змістової точності й стилістичної правильності висловлення, адекватності цитованого матеріалу, його змісту джерелу інформації.

Використовуючи максими про наукову роботу, зібрані в цьому збірнику (О. О. Мануйкін), можна так представити його змістові частини.

Часто автори надолужують довжиною те, чого не вистачає в них у глибину (Ш. Монтеск'є). Насамперед у збірнику

узагальнено подано найосновніші лінгвістичні параметри наукового стилю. Н. М. Остапенко акцентує увагу на функціях, сферах наукового стилю, його головних мовних ознаках і чіткості текстової структури.

Правильна постановка питання свідчить про певну обізнаність із предметом (Ф. Бекон). Цілком справедливо Т. В. Симоненко ставить проблему опанування наукового стилю викладу в контекст пізнання наукової картини світу й мови як інструментарію її структурування й осягнення, що потребує чіткості в оволодінні категорійним апаратом тієї чи тієї сфери наукового життя соціуму й правильного його використання щодо граматичного оформлення, семантичного, логіко-композиційного застосування. Основні типи таких помилок: а) немовні: структурно-логічні аномалії, неповнота в осмисленні категорійного апарату («показова самостійність»), некомпетентність у послугуванні дефініціями, термінами, сплутування методів дослідження, «ігнорування науковою скромністю» (вживання займенника *я*, нагромадження структур із займенником *ми*); б) мовні (найтиповіші приклади помилок: сплутування паронімів *витікає* — *впливає*, *напряв* — *напрямок*, *запитання* — *питання*; некодифіковані морфологічні форми слів — *статті* замість *статей*, *одна третина* замість *третина*; ігнорування варіантності морфологічних форм слів та правил синтаксису наукової мови).

Використання запозичених думок завжди супроводжується деякою незручністю, проте, щойно ми усвідомлюємо, як треба застосовувати їх, вони стають нашим набутком (Р. Емерсон). Безсумнівно, мова науки інтернаціональна, термінологічні новотвори, запозичення в ній неминучі, коли відбувається інтенсивний обмін думками, ідеями, глобалізоване поширення інформації. Тому В. В. Шляхова звертає особливу увагу на проблеми перекладу наукового тексту, адаптації термінології в українськомовній літературі, запозиченій через посередництво російської мови, на питання невмотивованого використання іншомовних понять, стилістичне шліфування висловлень, дотримання словотвірних норм сучасної української літературної мови.

Якщо думка надто слабка, щоб бути висловленою просто, — це ознака того, що її належить відкинути (Л. Вове-

нарг). Силу, доступність, простоту й точність наукової мови автори збірника пов'язують із проблемами правильності мовного оформлення тексту, його оптимальною структурою, представлення якої неможливе без використання мовних знаків. Тому в центрі видання — питання девіації в науковому дискурсі, зокрема студентському. Так, Т. А. Шульга узагальнює ті класифікації помилок, які найбільш поширені у фаховій літературі, й зосереджує увагу на причинах їх появи: незнання значень слів, надуживання запозичень без належної оцінки суті понять, категорій, що вони позначають, незнання морфологічних, синтаксичних норм, слабкий рівень культури наукового висловлення, оволодіння науковим стилем літературної мови. У рецензованій праці багато уваги приділено питанням прикладного характеру, спрямованим на вдосконалення змісту, логіки, структури, еталонності, безпомилковості у висловленні думок, ідей у наукових текстах, в узагальнювальних, систематизувальних, дослідницьких працях (курсіві, дипломні, кваліфікаційні роботи). На матеріалі студентської наукової практики систематизовано помилки: синтаксичні (Н. П. Руденко), зовнішнього оформлення текстів (В. М. Руденко), орфографічні, граматичні (Л. П. Боть), пунктуаційні (І. С. Савченко).

В науці краще читати найновіші праці, в літературі — найдавніші (Е. Булвер-Літтон). У цій праці є й такі публікації, що відображають питання історії редакторсько-видавничої справи — культури застосування наукового підходу до опрацювання художніх текстів під час їхнього підготування до виходу в світ. Ідеться про культуромовну діяльність видавництв «Веселка» (О. В. Іванченко) та «Сіяч» (Л. В. Фіть). Хоча ця частина збірника ніби порушує його змістову гармонію, але в підсумку вона стосується редакторської роботи над текстом, а отже, узагальнений у ній досвід може бути використаний і в роботі з науковою продукцією — щодо правильного оформлення висловлення, коментарів, приміток, покажчиків до тексту. Доказом цього є публікація О. М. Красовської про лінгвістичний аналіз наукового тексту на заняттях із практичної стилістики.

Рецензований збірник має ще одну структурно-змістову особливість: усі його статті завершують міні-словнички тих слів та словосполучень, виразів, що викликають труднощі на-

писання, вживання, граматичного оформлення. Щоправда, такий прикладний матеріал варто було б об'єднати, класифікувати й подати сконцентровано у кінці.

На жаль, не уникли укладачі видання й деяких помилок, неточностей (с. 11, 13, 87 та ін.).

Українському читачеві запропоновано книжку, в якій зібрано найактуальніші питання унормування наукової мови. Оскільки вона підготована на матеріалі мови науково-дослідницьких робіт студентства, то передовсім зорієнтована на формування культури писемної наукової комунікації за різними параметрами — мовними та немовними. Історико-культурологічний екскурс у редакторську практику корисний для організації роботи над науковими текстами, що стали надбанням української культури, свого часу впливали на вироблення наукового стилю літературної мови, формування її книжного різновиду.

Гадаємо, такий збірник прислужиться філологам, викладачам, студентам. Думки, висловлені його авторами, стимулюватимуть усіх, хто займається створенням наукових текстів, до розширення досліджень у цій сфері функціональної стилістики, жанрознавства.